

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 9 (8645)

2 МАРТ

2017 йыл

КИШИ ЮМА

НАВРУЗ АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

Байрам ман сизди, аявлы хатын-кызлар!

Сыйлы, аявлы хатын-кызлар!

Сизди Халклар ара хатын-кызлар куъни мен кутлайман.

Кыскакыдынь суъимлиги бизди дунияга эндиреди, онынъ юмсақ коллары балалардынъ басын сыйтап, оларга тербия береди, уй берекетин арттырады, онынъ бир аэле-мет ийги сынын келтиреди. Сиз республикадынъ социал-экономикалык, маданият эм анъ-акыл яктан оърленувинде Дагестаннынъ эм Россиядынъ алал ясларын эм кызларын тербиялауда уйкен маънели орын тутасыз. Сизинъ ян йылувлыгынъыз эм акыллыгынъыз алдынгдай болып, дагестан ямагатында тынышлыкты эм макулласувлыкты саклава себеплик этеегине шекленмеймен. Сизге эм сизинъ ювыкларынъызга берк ден савлык, наъсип, тынышлык эм онъайлык! Байрамынъыз хайырлы болсын!

В. Деревянко,

ДР Сырт территориаллык округында ДР Акимбасынынъ толъ ыхтыярлы ваъкили.

ВЕНЕРА КИДИРНИЯЗОВА

Ногай хатыннынъ суъврети

*Так хатындай, кенъ торкалы коьйлекте
Коьринесинъ капталынъа кийинип,
Каранасынъ шатлык тутып бетинъде,
Тайпаларга шапагатлы суъйинип.
Ока боьрктинъ астындагы явлыгынъ,
Ясырады ясы кара шашынъды.
Ясыноктай караланган касларынъ –
Каршыгалы айлангандай данъылды.
Безекленген коьктем туъсли коьйлегинъ –
Тайпалардынъ ярасыгын коьрсеткен.
Байланыслы бек байланган белбевинъ
Байлыгы ман коьркемлигин коьтерген.
Алгасамай, коьн шарыкта юресинъ,
(Шайкалгандай кайык коьлдинъ ишинде).
Алыслардан керексинип келесинъ...
Кушаклайсынъ сен тийдирип бетинъе.
Йылувынъды, синълим, сенинъ сеземен –
Шалт урады шаяланган юреклер!
Ногай хатын, калай сени суъемен!
Сен карайсынъ – саклагандай оьмирлер!*

Уьстинликлер мен карсы алады Хатын-кызлар байрамын Уйсалган авыл школасынынъ орыс тил эм адабият дерисининъ окытувшысы **Мадина Амангазиевна Шамбилова**. Онынъ аьр бир дериси – ашык дерис, онынъ окувшылары озь билимин баска окув ошакларында кулланадылар эм озьин ийги яктан коьрсетдилер. Окытувшыдынъ алал иси коьплеген грамоталар ман белгиленген, ол – район бойынша озгарылатаган «Йыл окытувшысы» конкурсынынъ катнасувшысы.

Ногай районнынъ оьрметли хатын-кызлары!

«Ногайский район» МО Депутатлар йыйыны эм администрациясы сизди энъ ийги язык байрамы – Халклар ара хатын-кызлар куъни мен кутлайды.

Сол куън биз хатын-кызларымызга олардынъ акыллыгы эм шыдамлыгы, танълыгы эм ян йылувлыгы, тоьгеректеги дунияга тынышлык йорав эм йинъишке сезим мен каравынъыз уьшин сый эм разылык этемиз. Биз сизинъ оьнеринъыз эм уьстинликлеринъыз бен оьктемсиймиз, сизинъ хатын юмсаклыгынъыз эм суъйимлигинъыз, куъш-куватынъыз эм куллыксуьерлигинъиз бен куьезленемиз.

Сизге берк ден савлыкты, наъсипти, суъйимди, эмишликти эм шат язык коьнгилди йораймыз! Сизинъ яшавынъызда ярък эм кувнак куьнлеринъыз коьп болсын! Сизге эм сизинъ ювыкларынъызга баьри ийгиликлерди сагынамыз!

К. Янбулатов,

«Ногайский район» МО акимбасы.

Азия Ахмедовна Буланбаева – Дагестан Республикасынынъ ат казанган врачы. Ол яшавынъыз 40 йылын балалардынъ ден савлыгын саклава багыслаган. Кеше демей, куън демей, оларга коьмек асыккан. Оны районьмызда танымаган аьдем аз болар. А.Буланбаева бу куьнлерде балалар поликлиникасында аьрекет этеди.

***

Фатима Юрьевна Каноква (Карасова) Нальчик каласындагы Кабарты-Балкар патшалык университетининъ кол ман ясав санияты бойынша кафедрасынынъ етекшиси болып аьрекет этеди. Искусствование кандидаты Фатима Юрьевна «Ногайлардынъ кол усталыгынъыз санияты» деген темасы бойынша кандидатлык диссертациясын яклаган, буьгуьнлерде докторлык илми куллыгы уьстинде уйкен куллыктар этип келеди.

***

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы **Эмина Заурхановна Зайнутдинова** – наъсипли кыскакылылардынъ бириси, сыйлы ана. Ер юзине эки йигит кеделерди эндирип, ол, ян косагы ман бирге олардынъ оьсип-оьрленувинде куьезленип, яшав оьмирин бардырады. Янына якын ис аьрекетин де тапкан: «Faberlic» парфюмерия кампаниясында ерли етекшиси болган.

***

Эльмира Болатовна Валиева, Ногай районь бойынша МФЦ куллыкшысы. Эльмира ийги куллыкшылар сырасында болып, делопроизводитель аьрекетин уьстинликли бардырады. Онынъ акында МФЦ етекшиси А. Менълигулов тек мактав соьзлер айтады.

Тойбике Нурманбетовна Шандавова – «Ногайский район» МО администрациясынынъ ислери мен управляющий. Ол ДР муниципаллык службасынынъ ат казанган куллыкшысы деген атка тийисли болган, Дагестан Республикасында муниципалитетлер ара катнас эм ерли самоуправлениесининъ оьрленувинде белсенли катнасканы уьшин Сый грамота ман саваланган.

***

Аминат Рашидовна Лукманова, Терекли-Мектеб авылынъыз «Юлдуз» балалар бавынъыз йогары категориялы тербиялавышы. Аминат педагогикалык аьрекетти бардырганлы 40 йылларга ювыклап келеди. Сол йыллар ишинде тек алдыга ымтылып, билимин оьстирип келген тербиялавышы.

***

Зульфия Аджигеримова, маданият куллыкшысы. Талаплы йырлавышымыздынъ бил-бил сеси ногай халкына бек аьруув таньс.

Онынъ йырлавында бек ярасык ногай йырлары эстрада хитларына айланып, халк арасында йырланадылар.

***

Нурлыхан Аджекова Шатемировна – белгили фермер, предприниматель Мухтарбий Аджековтынъ ян косагы. Аьлиги заманда ол озьининъ эри эм белгили домбырашы Файзулла Мусаевтинъ аьрекетин мен ашылган «Ногай Эл» радиостанциясынынъ етекшиси. Буьгуьнлерде 103,2 толкынъызда «Ногай Эл» радиосы ана тилимизди, халкымыздынъ йыр маданиятын, аьдетлерин саклава эм таралтува, туьрли янъылыктар ман канагатлава озьининъ салдарлы уьлисин косады.

Кутлавлар

Аявлы кыскааяктылар!
Сизди Халклар ара хатын-кызлар куьни мен кутлайман. Сиз дуьняага куваныш эм тынышлык, ыспайылык эм суьйимлик аькелесиз. Оьзингиздинг ювыкларынгыздынг яшавын ян-коьнгилингиздинг ярыгы, йылувлыгы ман орайсыз, наьсинке толтырасыз. Айырым разылык бизим ис ветеранларына, тыл куллыкшыларына, озь оьмирин тувган районынынг, республикадынг, Россиядынг оьрленуьви уьшин багыслаган ясуьйкен несилдинг кыскааяктыларына билдиремиз. Сизге, бизим суьйикли хатын-кызлар, берк ден савлыкты, наьсинпти, суьйимди, эмишликти йорайман. Баьри ийгилигингиз уьшин сизге уьйкен муьсиревлик!

Э. Карагишиев,
«Бабаюртовский район» МО аькимбасы.
* * *

Сыйлы хатын-кызлар!
Сизди язлыктынг энг бириниш байрамы – Халклар ара хатын-кызлар куьни мен кутлайман. Сизи мен, аявлы кыскааяктылар, бизим авр биримизге энг керекли эм оьмирли байлыкларымыз: тувган уьйимиздинг ярыгы, суьйимлик, алааллык байланыслы. Сиз бизим яшавды тек толыстырып калмай, соны куьннен-куьнге ярасыклайсыз, ийгилендиресиз эм оьрлендиресиз. Сизге наьсинпти, аьел берекетин эм онгайлыкты йорайман! Сизинг янынгызда дайым да сизди ак юреги мен суьетаган эм сиз уьшин яны авырыйтаган аьдемлер болсынлар. Коьзлерингиздеги йылы куьлемсиревингиз соьнмесин! Дайым да суьйикли эм наьсинпли болынгыз!

А. Зимин,
«Тарумовский район» МО администрация аькимбасы.
* * *

Оьрметли кыскааяктылар!
Бизим суьйикли эм сыйлы хатын-кызларымыз, дуьняда баьри ярык эм ахшы затлар сизинг атынгыз эм исингиз бен байланыслы. Сиз аьдем йынысын яратуьшы, аьел ошагын саклавышы озь ян йылувлыгынгыз, ана суьйимлигингиз эм кайратлы куллыгынгыз бан уьйкен сыйга эм бас иьуьвге тийислисиз. Авр бирингиздинг уьйлерингизге онгайлык, берекет, аьелингизге тынышлык, наьсинп, озьингизге берк ден савлык, янынгызга янгы куьш, илгери уьстинликлерди йорайман. Коьнгиллерингиз дайым да суьйимликке эм байрам шатлыгына толсын!

А. Погорелов,
«Кизлярский район» МО аькимбасы.
* * *

Аявлы кыскааяктылар!
Сизди 8-ниш март – Халклар ара хатын-кызлар куьни мен кутлайман.
Биз сизинг ыспайлыгынгыз эм аьруьвлигингиз, англамлыгынгыз эм шыдамлыгынгыз уьшин сизге разылыгымызды билдиремиз. Коьнгиллерингизде дайым да язлык атсын, наьсинп, суьйимлик эм уьстинлик сизге! Бу аьруьв язлык байрамнынг таза савьлеси юреклерингизди йылытсын! Сизге берк ден савлык, мол берекет эм узак оьмирди йорайман.
З. Аджибайрамов,
«село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы.
* * *

Аявлы хатын-кызлар!
Сизди 8-ниш Март куьни – Халклар ара хатын-кызлар байрамы ман кутлайман. Келеяткан язлыктынг ярык куьнлериндей, сизинг савьтели уьйкен ана юреклерингиз дуьняды танглыкка, тазалыкка, ахшылыкка толтырады. Сизинг сыпат эм ян коьркемлизингиз, язлыктынг бириниш шешекелериндей, аьдем коьнгилин ясартады.
Бизим аявлы кыскааяктылар! Бу энг де бириниш язлык байрамында мен сизге ак юректен берк ден савлыкты, наьсинпти, суьйимди, аьел онгайлыгын, мол куьн шувактыгын йорайман.

С. Абубекерова,
«Ногайский район» МО Хатын-кызлар советининг председатели.

ОБНЕР

Иси мен халкына алал

«Оьнерлидинг куйысын кум баспас», – деп ногайда босына айтпаганлар. Арамызда оьнерли аьдемлер яшаган саялы халкымыздынг маданияты, санияты, илмиси соьнмей, оьрленип бараягына соьз йок.

Халкымыздынг сол оьнерли аьдемлерининг бириси – Альмира Орашовна Тунгатарова. Альмира Тунгатарова биов аьрекет бойынша озь халкынынг яс биов оьнерлерин тербиялавда куьшин салып келеди.

Кыскааякты Дер-бент каласындагы педучилищесининг школага дейимги тербиялав боьлигине туьсип, оны окып тамамлайды. Тербиялавшы кесписин байырлап, оьнерли кыскааякты Терекли -Мектеб авылында баслап «Юлдыз», оннан сонг Таьтли-Булак авылында «Колобок» балалар бавларында тербиялавшы болып аьрекет этеди.

1990-ншы йылда биов оьнери болган Альмирады бакты «Айланай» ансамблине аькеледи, ама кыскааякты коьп заман кетпей, оьзи окыган Дер-бент каласында «Дер-

бент» деген йыр эм биов ансамблинде 7 йыллар куллык этпеге де амал болады. 2004-нши йылдынг басында биов оьнери оны тувган ансамблине кайтарып аькеледи. Онда биов оьнеринде бай сулыбы болган кыскааякты хореограф, бас балетмейстер куллыгын етимисли юритип баслайды. 2013-нши йылда «Карлыгаш» деген балалар биов ансамблинде де аьрекет этеди. Ога дейим Альмира Орашовна А-Х.Ш. Джанибеков атындагы орта мектебинде балалардынг биов оьнерин арттырув ман биов кружогын юриткен. Онынг яратуьшылык аьрекет этуьви мен ансамбль мен «Кавмак», «Кийгизим», «Коьнгил толкыны» эм сондай баска биовлери салындылар. Биов ансамбли мен ол Карашай-Шеркеш Республикасында, Астрахань областинде, Элиста, Чебоксары калаларында эм сондай баска туьрли ерлерде конакта болган.

Альмира шынты оьнери мен, пайдалы иси мен халкына алал болып келеди.

Суьвретте: Альмира Тунгатарова.

РАЗЫЛЫК

Ак юректен савбол айтаман

Социаллык куллыкшылар керекли эм маьнели куллыкты толтырадылар. Олар каьр шегуьвде бек керексинген эсли аьдемлерге коьмек этедилер. Социаллык куллыкшы уьйишликтеги куллыкларды толтырмага деп, тек куьш-куватлы болып калмай, юмсак юрекли, яны авырып билген аьдем болмага да тийисли. Сосындай куллыкшылар эсли аьдемлердинг юрегине кирип, орынласадылар. Эслилер олардынг эткен исине, айткан соьзине суьйинип турадылар.

Уьйине келип коьмек эткен социаллык кул-

лыкшысы Кайтархан Кокеновага эм боьлик заведующийи Альфира Эсенбаевага озь разылыгын Терекли-Мектеб яшавшысы Насипли Давлетова ак юректен билдиреди.

– Кайтархан Кокенова ис борышына коьре мага юмада эки кере келмеге тийисли, ама ол мен бир зат керексинип, занг соксам, бир де келип болмайман деп айтпайды. Уьйиме авр дайым да йылы куьлемсиреп киреди, ден савлыгымды сорайды, дагырда курады, сонг уьйдеги куллыкларды этеди: йыйнайды, ас асады. Туькенге барып азык-туьлик те, аптекадан дарман да аькеледи. Бек суьйинемен мага сосындай танг юрекли кыскааякты келетаганына, соны мага белгилеген Альфира Эсенбаевага да бек разыман. Кайтархан меним аьелимининг аьдеминдей, мага бек ювык болып калды, ол меним ялгызлыгымды билдирмейди. Ялгыз десем де, кызым бар. Ол да мага дайым коьмек этеди, ама окытуьшы болган себептен бос заманы аз, сога коьре куьн сайын келеалмайды.

Хатынлар байрамы алдында мен социаллык куллыкшысы эм меним коьмекшим Кайтархан Кокеновады, боьлик заведующийи Альфира Эсенбаевады келеяткан байрам ман кутлайман. Оларга берк ден савлык, узак оьмир, касларында озьлериндей танг эм ийги аьдемлер коьп болсын, – деп Насипли-абай озь юрегиндегин тоьгип айтты.

Акыйкатлай да эслилерге коьп зат керек пе? Олар ман бирге дагырда курып, колдан келген коьмегингди этсенг, олар яшавынынг язына дейим мутпайдылар.

Н. КОЖАЕВА.
Суьвретте: К. Кокенова.

МИЛЛЕТ СОРАВЛАРЫ БОЙЫНША

Кенъес пайдалы ОЬТТИ

Дагестан Республикасынынг Миллет политика бойынша министрствосында «Миллет-маданият автономияларынынг эм диаспоралардынг аьрекетин патшалык яктан коьтергишлев» соравларына багысланган семинар-кенъес озгарылды. ДР Миллет политика бойынша министри Т. Гамалей айтканлай, «Дагестанда авр бир халктынг ваькиллери озьлерининг миллет-маданият автономияларын туьзбеге боладылар».

Семинар-кенъесте туьрли темаларга шыгып соьйлевлер болдылар. ДР Миллет политика бойынша министрининг орынбасары Арсен Махмудов миллет-маданият автономияларынынг эм диаспоралардынг регионлар ара фестивалин Дагестан Республикасында озгарув акында айтты.

Ис куьнделигиндеги сорав бойынша Россия Халкларынынг ассамблеясынынг регионаллык боьлигининг председатели З. Ильясов, Россия ногайларынынг ФНКА-сынынг толтыруьшы директоры С-А. Сарсеев, «Бежтинцы» ФНКА етекшиси М. Кебедов шыгып соьйледилер.

Семинар-кенъестинг катнасуьшыларына куллыктынг тамамларына коьре, маслагатлар тапшырылды.

«НОГАЙСКИЙ РАЙОН» МО АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Токтаслар кабыл этилинд

Янъыларда «Ногайский район» МО администрациясында ерли самоуправление органларынынг РФ Президентининг РФ Федераллык Йыйынына 2016-ншы йылдынг 1-нши декабринде эткен Язбасыннан шыгатаган борышларды толтырув бойынша аьрекетин онгаластырып токтастырувды канагатлав мыратта токтас кабыл этилип алынды. Сога коьре, РФ Президентининг РФ Федераллык Йыйынына каратылган Язбасынынг бас положениелерин яшавга шыгарув бойынша шаралар Планы беркитилген. Оны толтырувга тергев салув борышы «Ногайский район» МО администрация аькимбасына эм онынг орынбасарларына салынган.
* * *

«Ногайский район» МО администрация аькимбасынынг токтасы ман «Ногайский район» МО-сынынг 2017-нши йылга эм 2018-2019-ншы йыллардынг планлык болжалына социал-экономикалык оьрленуьв Прогнозы беркитилген. «Ногайский район» МО администрациясынынг финанс боьлиги 2017-нши йылга эм 2018-2019-ншы йыллардынг планлык болжалына «Ногайский район» МО бюджетининг проектин туьзуьвде Прогноздынг бас коьрсеткишлери мен етекшиленмеге керек болады.

АЙТЫЛГАН ОҚЫТУВШЫ

Бактысын билимлендирувге багыслаган

Сапият Бекмурза кызы Межитова (суьврете) Ногай районынын Орта-Тобье авыл мектебининь йогары квалификациялы, тарих эм ямагат дерисиннен оқытувшысы, районнын тарих эм праводан олимпиада ислери бойынша эксперт комиссиясынын агзасы, аьдем оньайлыгына каратылган (гуманная) педагогика программасынын белсенли катнасувшысы, ерли регионаллык тарих- маданияты бойынша етекшиси болады. 2007-нши йыл ол «Россия Федерациясынын ат казанган ортак билимлендирувининь куллыкшысы» деген сыйлы атка тийисли этилген. 2010-нши йылда Дагестан Республикасынын билимлендирув тармагы бойынша ярыс грантынын еньювчиси болган. Сонда коьрсетилген проект «Оьспирдинь бхтыяры» деп аталады. Ол оьзи туьзген программады 8-9 —ншы класларда озгарылатан факультативлерде куланып келеди.

Оқытувшы кыскажылыга 2014-нши йыл аьдем оньайлыгына каратылган (гуманная) педагогикадын тоьрелер агзалары ман «Аьдем оньайлыгына каратылган педагогикасыннан оқытувшысы» деген савгасы эм «Юрек эм акув» деген куьмис белгиси тапшырылган. С.Межитова Савлайроссиялык, республика бойынша педагогикалык окувларынын катнасувшысы болады, тоьгерек столларда, семинарларда оьзи де катнасып, районнын оқытувшыларын да Грозныйда эм Буйнакск калаларында ортакшылык эттирген.

2016-ншы йылда оқытувшы билим тармагындагы «Исши кыскажылы» деген Савлайроссиялык ярысынын еньювчиси болады. Коьрсеткен етимислери

уьшин Сапият Бекмурза кызына «Алтын куьс» дипломы эм белгиси тапшырылган.

Сапият Бекмурза кызы Орта-Тобье авылында туьган. Кыскажылыдын балдан таьтлы балалыгы бу авылда оьткен. Авыл мектебин тамамлап, Хасавюрт педучилищесинде окувын бардырады. Оннан сонь, йогары билимди алмага мырад этип, Махачкалада тарих эм ямагатлык кесписи бойынша билим алады.

1981-нши йылда оьз аьрекетин ерли мектебге ань дериси бойынша оқытувшысы эм китапхана куллыкшысы болып баслаган.

1996-ншы йылда Сапият Межитова Орта-Тобье авыл мектебинде етекшидинь окуп эм тербиялав иси бойынша орынбасары исин толтырады.

1998- 2009-ншы йылларда ога мектеб етекшиси куллыгын тапшырганлар.

Мен Сапият Бекмурза кызынын окувшысы боламан. Бирерде ога усамага да талап эткенмен. Сапият Бекмурза кызы оьз ис йолдаслары ман да, окувшылары ман да тил тавып биледи. Дерислеринде янгы темаларын ол балаларга туьрли амаллар ман аньлатып, еткермеге шалысады. Сапият Межитова алал, юреги ашык аьдем, оьз авылынын маьселелерин шешувде дайым ортакшылык этип келеди, коьнгилиндеги яхшылык оты ман баьриси мен де боьлиспе шалысады. Кесписине алалыгы, куллыксуьерлиги Сапият Бекмурза кызына балаларды оқытувда бийикликлерге етиспеге ярдам болды.

— Оьз кеспимди мен бек суьемен, мага ьнанадьлар, мен оқыткан окувшыларыма эм ис йолдасларыма керекпен, йылдан-йылга мен оьзимнинь де эм балалардын билимин

де арттырып, янгы етимислерге етисекке сенип келемен. Соьйтип, оны оқытувшы болып ислегеннен алып, 1968-нши йылда Карл Маркс атындагы совхозында куьрылган белгисиз аьскершилерге эстелик бойынша сорав кыйнайтган эди. Сол ерде совет заманларында суьт фермасы ерлескен, онда 20-га юьвик уьйлер болган. Ерли яшавшылардынь соьзлери мен, онда Улы Аталык соьгыс йылларында 1943-нши йылда болган каты соьгста ян берген аьскершилер койылганлар. Соннан алып, меним балалар ман аьр куьнлик излевлер, хабарласуьлар, хатлар язув ислерим басландылар. 2013-нши йыл онда ян берген аьскершидинь йиени мен хабарласуь ман сол ерде койылган аьскершилердинь ишиннен 16 тукым белгили болган. Аталык соьгстынь 70 йыллык мерекесине багысланган эстеликтинь ашылуьына деп тек 2 аьлден аьдемлер келгенлер. Излевшилердинь соравы ман онда ян бергенлердинь тукымлары мемориаллык тасына язылган», — деп суьйинеди оқытувшы кыскажылы.

Аьдемлерге ийгилик сагьнуь ойлары ман, ол ветеранлардынь, пенсионерлердинь, осал яшайтаган аьлдердинь маьселелерин шешпеге талап этеди. Сонынь уьшин оны Район йыйыныннын депутаты этип те сайлаганлар.

Дуьняда коьплеген кеспилер ер юзиннен тайып кетеди, ама оқытувшы кеспи оьмир бойы яшап келеди. Аьлиги заманда билдируьв- коммуникативлик технология амаллар аркалы коьп затлар этиледи, ама билим берген аьдем мен соьйлевди бизге бирев де авьстырып болмаяк.

В. КИДИРНИЯЗОВА.

ЕТЕКШИ

Керекли аьрекетте

Россияда миграционлык службасы бас деп айырым граждандар категориясына — баска яктардан коьшип келгенлерге эм яшап турган ерлерин тасламага амалсыз болганларга коьмек этетаган орган эсабында туьзилген. Заман ман бирге онынь борьшлары да, аьрекетте де туьрленген. Солай ок аьлиги заман Федераллык миграционлык службасы коьшип келгенлердинь соравлары бойынша патшалык политикады яшавга шыгарув уьшин туьзилген федераллык маьнели толтырувшы орган болады. Элимиздинь аьр бир субьектинде белгиленген службадынь управлениеси бар.

Ногай район бойынша Россия ОМВД-сынынь миграционлык пунктыннь куллыкшылары граждандарга паспортлар беруьв, авьстыруьв ман байланыслы болган буйымларды толтырадылар. Тагы да ол бизим граждандарга тыс элдер паспортларын аьзирлейдилер, яшав ери бойынша регистрациялык эсап этедилер. Оны полиция капитаны Гульзара Узбековна Картакаева етекшилейди. Биз оннан куллыгында расатаган акында халкка аньламлы болсын деген ниет пен сорадык.

—Ногай районында яшаган 20 мынь аьдемди паспортлар ман байланыслы соравлары бойынша ерли Россия ОМВД-сынынь миграционлык пунктыннь 3 куллыкшысы канагатлайды. Районымыздынь яшавшыларынын хыйлы кесеги элимиздинь сырт калаларында, бас каласында ислейди, соны ман байланыста регистрациялар этуьв уьстинде айлак коьп куллык юригиледи. Аьр бир кагыт артында аьдемнинь бактысы демеге болады. Олай дегеним, бирев куллыкка туьсер уьшин, экиншиси оькиметтен кредит алар уьшин, яшайтаган ериннен эсаптан таов яде эсапка алынуьв ман байланыста бизим буйымларда керексинеди. Мундай аьлде сол кадер аьдемди 3 куллыкшыга канагатлав тыньш туьыл экени сезиледи.

Ногай район бойынша Россия ОМВД-сынынь миграционлык пунктыннь граждандар ман ислеьтаган заманлары меканымыздынь тамына илинген тактага аньламлы кепте язылган. Бир куьнлерде биз эртенгы шак граждандар ман ислесек, туьстен сонь кагытлар язамыз, тергеймиз. Оькинишке, сол язувларды бирев де оькьмайды, кагытлар ман ислеген заман эсикти кагып исимизге буршав бердилер.

Заман ман бирге яшав да оьрленеди, элимиздеги шеретлер маьселесин шешув уьстинде куллыклар юригиледи. Калаларда ол аян сезиледи. Солай ок, бизим буйымларымыз кереккен инсанлар уьйинде туьрып, интернет байланыс аркалы бизге аьризе тасламага боладылар. Айтпага, Россия гражданининь паспортын 20, 45 ясына толганда авьстырмага, 14 ясына толганлар РФ гражданининь паспортын алмага, паспорты йойытуьлуп ман байланыста оны янгыдан алмага. Эгер белгиленген кепте, Интернет аркалы бизге билдируьв этилсе, буйым толтырганга да, керексингенге де тыньш боляк эди. Оькинишке, Ногай район бойынша Россия ОМВД-сынынь миграционлык пунктына Интернет байланыс аркалы аьризелер бир де келмеген.

Россия Президентининь «Об основных направлениях совершенствования системы государственного управления» (7.05.2012 йылдан алып) 601-нши номерли Указы бойынша —электронный кепте патшалык эм муниципаллык буйымларды алуь йосыгын кулланган граждандардын кадири 2018-нши йыл 90 процентке етпеге тийисли. Уьстимиздеги 2017-нши йылга дейим электронный кепте белгиленген куллык толтырылып та басланмаган,—дейди Ногай районы бойынша Россия ОМВД-сынынь миграционлык пункты куллыгында раскан маьселелер акында онынь етекшиси.

Н. КОЖАЕВА.

Суьврете: Г. Картакаева.

СОЦИАЛЛЫК ТАРМАГЫНДА

Ден савлык – бас байлык

Янгыларда «Ногайский район» МО-сындагы ГБУ ДР КЦСОН-да Эсли аьдемлер эм сакатлар куьндизги ял алатан боьлигининь эмлев физкультура инструкторы М.Саитова боьликте ял алатан ясуьйкенлерге хабарласув озгарды. Шарада сосы боьликтинь социаллык буйымлары ман пайдаланатанлар катнастылар, айтпага: Н.Карагулова, М.Арунова, С.Отарбаева, Б.Башанова, Т.Суьюнова. Хабарласувда аьлиги заманда биз компьютер эм туьрли автомат машиналар куланып, ден савлыгымызга пайдалы аьрекетте этпей, коьп олтырып заманымызды йиберегаганымыз акында айтылды. Тагы да мунда шара катнасуьшыларына арка-

га, белге пайдалы болган, топ куланылып этилетан физ-

культуралардын йосыклары аньлатылды.

Суьврете: шарадан коьринис.

ИЛМИ АЪРЕКЕТШИСИ

Ногай саниятын тергев йолында

Ногай халк санияты илми ягыннан бек аз тергелген. Халкымыздынъ бай санияты ман кызыксынып, оны тереннен билмеге суьйгенлердинъ бириси – Фатима Юрий кызы Канокова (Карасова). Ол 1984-нши йылдынъ 12-нши июнь айында Черкесск каласында тувган. Черкесск каласында 5-нши номерли орта мектебинде билим алып, А.А.Дауров атындагы Карашай-Шеркеш патшалык республика бойынша саният эм маданият училищесине туьседи. 2002-нши йылдан 2008-нши йылга дейим Кабарты-Балкар патшалык университетинде кол усталык санияты кесписин байырлайды. Сол йылларда ок Карашай-Шеркеш патшалык технологиялык академи-ясында организация менеджменти, экономист кеспилерин алады. Ози сайлаган кесписи бойынша республика, эл бойынша озгарылатан кийим коьрсетуьв ярысларда ортакшылык этип келген. Фатима, айтпага, «Яс несилди эстетика ягыннан тербиялавда халк саниятынынъ орыны», «Ногай миллет кийими эм онынъ баскалыклары», «Ногайларда темирди художестволык ягыннан асыллавы», «Ногайлардынъ ювелирлик санияты», «Ногайларда темирди художестволык ягыннан асыллавы», «Ногайлардынъ аьдетлери эм халктынъ агаштан эм темирден асыллавы» эм сондай баска илми макалаларыннынъ иеси болады. «Ногайлардынъ кол усталыгынынъ санияты» деген темасы бойынша Москва каласында аспирантурада кандидатлык диссертациясын яклаган. Кыздынъ саният пан кызыксынувына атасы, СССР Суьвретишлер союзынынъ агзасы, Карашай-Шеркеш Республикасынынъ ат казанган маданият куллыкшысы Юрий Баубековичтинъ яшав йолы, бай сулыбы, бала шагыннан олардынъ уьйинде ййыи конак болган зейинли ногай суьвретишиси, элгезер С.Батыровтынъ келбети, халк саниятын оьрлендирувде эки суьвретишидинъ биргелес аьрекети уьйкен себеп болды.

Юрий Карасов Карашай-Шеркеш Республикасынынъ кеспилик саниятынынъ эм ногайлардынъ кол усталык саниятынынъ негизлендирувшилерининъ бириси болады. Фатимадынъ атасы Юрий Карасов 1971-нши йыл кайратлы, оьнерли суьвретиши С.Батыров пан танысады. Ногай халкынынъ эки яс оьнерлери халк маданиятын белсенли тергеп бас-

лайдылар. Мыратлары бир болган суьвретишлер элгезер болып авылларда юрип, авыл ясуьйкенлер мен хабарлап, фольклор, ногай биовлерери акында бай макала йыядылар.

Кобан еринде Карасовлардынъ аьелинде С.Батыров конакта ййыи болатан эди. Фатимадынъ тетеси оны экинши улындай коьрген, атайы Баубек Астахович акылбалык соьзлерин айтып, туьз йолга салып келген. Ногайдынъ уллы йигити С.Батыров Фатимадынъ яшавында маьнели орынды тутып келген. Фатимадынъ эсинде ол уьстиндеги коьйлегинде аьлемет ногай оьрнеклери мен, ийининде илинген кийгизден дорбасы ман дайымга сакланды. Аьр келгенде янгы язган ятлавын окыганы, янгы йырын, фольклорды уьйренуьви, суьврет ясавга атасы ман экеви коьмилуьви кызда ногай саниятына уьйкен суьйимди тувдырды. Фатима ногай кийимлериндеги оьрнеклерге, эскизлерге, халкымыздынъ темирден, агаштан ясалган алатларына тиклеп карамага, оларды уьйренмеге бек суьйген. Буьгуьнлерде болса, Фатима оларды оьз яратувшылык, илмилек куллыкларында кулланып, терен уьйренип келеди. Буьгуьнлерге дейим саният илмилерининъ кандидаты Фатима Юрий кызы ногай суьвретишидинъ оьз колы ман тигип, эстеликке берген оьрнеклери мен дорбасын, кийимлер эм оьрнеклер ясалган тептерин аявлап саклайды. Белки, сол затлар кыздынъ юрегинде оьз халкынынъ саниятына суьйим отын куьшейтип, оьстирип келетан да болар.

Янъыларда докторлык илми куллыгын аьзирлев мырадта Фатима атасы Юрий Баубекович пен Дагестан, Нефтекумск районьндагы, Шешен Республикасынынъ ногайлар яшайтан Шелков районьндагы эм сондай баска ногай авылларында болып, кийгиз оьрнеклери уьстинде бай макалалар ййыып аькетилер.

Буьгуьнлерде ногай кыскайкы Нальчик каласындагы Кабарты-Балкар патшалык университетининъ кол ман ясав санияты бойынша кафедрасынынъ етекшиси болып аьрекет этеди. Фатима Кабарты-Балкар Республикасында ян косагы кабардин яс Эльдар ман татым аьелин курган. Эки сылуьв кызлары Элина эм Залина яс аьелдинъ куьезин арттырып келедилер.

Фатимага келеекте де илмилек эм яшав йолында йогары уьстинликлер коьп болганын йораймыз.

Г. НУРДИНОВА.

ЭЛИМИЗДИНЪ БАС КАЛАСЫНДА

Халкымыздынъ сыйын арттырып

«Бар сондай аьдемлер: оьз алдына оьлшемсиз уьйкен мырадлар эм борышлар салмай, куьндегилик яшав ман сабырлыкта оьмирин озгарадылар, ама бар баска аьдемлер де: олар баьрисине де наьсип сагынып, ис суьерлиги мен, кеспилик билими мен Эл хайырлыгына куллык этедилер. Ондайлардынъ яшавы, куьн коьзиндей болып, ярыктык эм куваныш себеди эм тек сондай болмага керек, тек куьн коьзи!» – деген бир белгили язуьшы. Бу соьзлер шоьлимиздинъ алал кызы, халкымыздынъ яркын ваькили Асият Сейдахметовна Бальгишиевага айлак келисли деп ойлайман. Бу куьнлерде ол Россия Элимиздинъ бас каласы Москвада ногайымнынъ сый-оьрметин арттырып яшайды эм аьрекет этеди.

Асияттынъ бал татыган балалык шагы, кызыклы окув йыллары кенъ шоьлимиз еринде оьткен. Мунда, А-Х.Ш.Джанибеков атындагы школада бояклар, сеслер, ярыктык яратувшылык дуьныясында ол оьзининъ биринши окутуьшысы Рамзия Басырова Кульчимаева ман бирге аьлемет эртегилер дуьня-

сында кезинип, ялынлы ятлавлар сыдыраларына коьмиллип, балалар уьшин язатаган шаирлердинъ юрек туьбиннен алынган соьзлер есирине туьсип, билимлендирув дуьныясы ман таныскан, санга сан коьсип, арытган соьзлер туьзип уьйренген.

Сонъ мунда орта билим акында шайытлама алган сонъ, 1989-ншы йылда Москва каласынынъ аьжет битируьв институтында оқып, йогары билим алган, экономист кесписин байырлаган.

Ис аьрекетин А. Бальгишьева Ногай район админи-

страциясында кыйын салудан баслаган. А 1996-ншы йылдан алып ол Ногай районьнынъ Яслар ислери эм туризм бойынша комитетин басшылаган, оьз кыйыны ман, бажарымлы аьрекети мен бу иске салдарлы коьсумын тийгисткен.

Етисилгенде токталмай, алдыга ымтылыслы кыска-якыды бакты тагы да бас каламыз Москвага аькелди. 2005-нши йылда Асият РФ Президентиндеги Патшалык службасынынъ Россия Академиясынынъ аспирантурасына окумага туьсти. 2009-ншы

йылда илми диссертациясын яклап, экономика илмилер кандидаты деген сыйлы атты байырлаган.

Бъзгы заман, 2008-нши йылдан алып, ол Москва каласынынъ Хамовники районьнда паспортлар беруьв эм авыстыруьв боьлигининъ етекшиси болып куллык эткен.

Оьз еринде ис аьрекетине толысынша берилув мен кыйынын, билимин аямай, бажарымлы куллык этетан кыска-якыга тагы да эс эттилер эм коьтергишледилер: буьгуьнде ога Москва каласынынъ Арбат районьнда МФЦ-ды (коьп буйымлар битируьвши орталык) басшылав борышы тапшырылган. Мунда да ол заманга келисли аьлде аьрекетин бажарымлы бардырагында бир туьйир де шекленмеймен.

Асият Бальгишиевады келейткан яркын байрам – Халклар ара хатын-кызлар куьни мен ак юректен куллайман. Армаганда да, халкымыздынъ атын айттырып, оннан да йогары бийикликлерге етискенди йорайман.

Л. УРАЗАЕВА.

Суьвретте: А. Бальгишьева.

ТАРУМОВ РАЙОНЫНДА

Исим мен яшайман

«Газета окувшыды билмеген заты акында ойлатып эм аьламаганын билдирип уьйретеди», – деген Василий Ключевский. Аьне соьйтип окувшыды оьзининъ кызыклы макалалары ман билмеген, аьламаган заты акында ойлатып эм билдирип, ислеиди Тарумов авылында шыгатаган «Рассвет» район газетасынынъ бас редакторы, РФ Журналистлер союзынынъ агзасы, ис ветераны Леся Прокопенко.

– Оьз куллыгымды бек суьемен, исим яшавымды тек кызыклы этип калмай, мага яшамага ярдам этеди, – дейди ол. «Рассвет» газетасынынъ редакциясында 2007-нши йыл яваплы секретарь болып ислеп басладым, 4 айдан сонъ мени мунда бас редактор этип салдылар. Газета ман бактымды 10 йыл артта байланыстырган болсам да, оннан алдынгы йыллар мунда макалалар, ятлавлар язып коьп йибергенмен. Газетамыз 2015-нши йыл социаллык байланыслар ман ислев бойынша ийгилердинъ бириси деп савгаланган, – деп кыскайкы хабарын оьз куллыкшыларына коьширди. Олардынъ акында мактап, тап анасы балалары ман куьезленгенлей, хабарлады.

Леся Прокопенко ийги иси уьшин коьплеген Сый грамоталар ман савгаланган, айтпага, маданият министерствосыннан, авыл хозяйстволык министерствосыннан. Ога «Районнынъ экономикалык оьрле-

нуьвине коьсым эткени уьшин» деген медаль тапшырылган. Леся Ивановнадынъ «Ямгырдынъ куьмис сазлары» деген ятлавлар ййыынтыгы шыккан.

Леся Прокопенко ман мен даьырда куьрып турганда, ога авыл яшавшысы кирди. «Ол сосындай ийги аьдемлер акында макала язганлар савболсын», – деди. Леся Ивановна ман келип боьлисетаганын, ол болса колыннан келген коьмегин аьр кимге этпеге аьзир экенин де айтты.

Леся Ивановна ман мен тек буьгуьн ювык таныстым, ама оны коьп йыллар билгендей оьзимди сездим эм куллыктынъ акында соравларды койып, узак Украинадан Дагестанга келуьви акында хабарламага тиледим.

– Мен Польша ман япсарласкан Тернопольская областиндеги Соснов авылында туьып-оьскенмен. Украинада яшав соьгс кутылганнан сонъ да бек кыйын эди, танькылыкта балалыгымыз оьпти.

Атам соьгс катнасуьшысы, ол урысларда алган яралардан бир аьгынан айырылган. Атам ман анамда меннен оьзге эки кыз эм бир увыл бар эди. Школады кутарып, мен Херсон каласындагы ткацкий комбинатта иследим. Бир кере атам экевимиз поезд пен сол каладан уьйнимизге кайтканда, бизи мен бирге Одессада кызмет кылган аьскершилер де кайттылар. Олар бизден китап окумага тилеп алдылар. Сол китаптинъ арасында болган меним фотосуьретимди аста-акырын кайтармай оьзлеринде калдырганлар. Фотосуьретим олар ман бирге службасын бардырган меним болак ян йолдасымнынъ колына туьседи. Биринши каравдан онда уллы сезим тувады эм мени излеп Одессадан уьйиме келеди. Биз меним тувган авылымдагы килседе уьйлендик. Соьйтип, ол мени оьзининъ тувган ерине аькетти. Языктынъ оьмири кыска болды, бирге 7 йыл яшадык, эки увылымыз да тувды. Оннан сонъ аьлиги йолдасым ман бактым растырды, мен ога бек разыман увылларыма ийги тербия бергенине, асыраганына. Бу куьнлерде балаларыма, олардынъ балаларына куьезленип яшайман, – деп хабарын тамамлады «Рассвет» газетасынынъ бас редакторы Леся Прокопенко.

Н. КОЖАЕВА.

Суьвретте: Л. Прокопенко.

ДЕМОГРАФИЯ

Ойткен йылдын ызында Дагестан Республикасы бойынша патшалык статистикасынын Федераллык службасынын территориаллык органы йылдын басыннан алып республикада балалар олуви 18,6 процентке кемип, озининь тарихлик киши ольшемине етискени акында билдирувлер баспалап шыгарды.

Дагестанда тувган балалар саны, ойткен йылдагыдай болып, оылгенлер санынан 3,3 кереге арткан.

Балалар олуви кемигени «Адем капиталы» проекти (подпроект «Сав Дагестан») пайдалы аьрекетлейтаганы ман аьгласылады. Сол проект бойынша аналарга эм балаларга йогары технологиялык медициналык коьмек этув эм медицина учреждениелердинь материал-техникалык негизин беркитув каралады. Айтпага, республика орталыгында ашылган яьгы Перинатальный орталык биринши авырувлыларды хош коьрип алады.

Дагестанда, Дагстаттын билдирувине коьре, 2016-ншы йылдын январь-сентябрь айларында 38,9

Балалы уьй – саввлели уьй

яслыларга элимиздинь авыр болжалында дуьня юзине энген 90-ншы йыллардынь несили киреди. Статистика бойынша 1995-2002-нши йылларда аьр мынь аьдемге 9 тувганлар эм 15 оылгенлер эсапланган. Дагестанда сога уасасы аьл эди».

1985-нши йылдагы несил орынына 90-ншы йыллардынь несили келип, аьел курып, «Ана капиталы» про-

деймги болжалга демографиялык аьлди ийгилендирув» Республикалык целевой программадынь карыж кадери – 5 млрд. маьнет акшадан артык. Бу программа республикалык эм федераллык бюджетлер, муниципаллык бюджетлер, солай ок бюджетлер кырындагы амаллар аркасы ман яшавга шыгарылады.

Программа бойынша куллык бир неше йоллар бойынша юритиледи: айтпага, «Балалар олувин кемитув, яшавшылар савлыгын беркитув эм яшав оьмирди арттырув», «Балалы аьеллерди, эсли ясындагы граждандарды эм сакатларды социаллык яктан яклав» эм с.б.

Осал демографиялык аьл орын табатаганга коьп затлар себепли. Сол себеплердинь бириси – яшавшылар миграциясы. Куллык йоклыктан боьтен де Дагестаннын тав районларыннан аьдемлер баска ерлерге коьшип кетедилер. Ол зат бизим Ногай районуна да орын табды: коьп яс ердеслеримиз Сургут, Уренгой, узактагы Норильск эм баска ерлерде ерлескенлер. Олар, оьзек те, бас деп оьзлерининь материаллык аьлин ийгилендирувге ниетленип оьмир суьредилер, яшавын акша казанува багыслап. А дуьня юзине кишкей саьбийлерди эндирув борышты арт калдырадылар, боьтен де кыскайкылар, аьлап па яде аьламай ма...

Дуьняга ян эндирув, ана болув... Ол – уьйкен, ак ниетли коьп кыйын салув, соны ман бирге ол – уллы наьсип. Тек не уьшин биз кишкей саьбий акында каьр шегувден коркамыз?

Оьмирлер авысады, заманлар туьрленеди, не шаклы халклар йок боладылар, оьзлери мен аьне ахырет дуьняга аьн-эдаплыкты, ой-карасларды, баалыктарды, оьз тарихлерин аькетип.

Ама кайсы оьмирден болса да, кайсы заманда яшаса да, аьдем дайым да оьз наьсипине не зат етиспейтаганын, наьсип деген не затсыз болмайтаганын билген. Билген ол оьзининь савлай оньайлыгы, баьри куьши, сеними, яшавы – ол онынь аьели, балалары экенин. Эм баьри заманларда да яслардынь

ланып боладылар, эм баьри зат эркини мен болып (айтпага, кийим, ойыншыктар эм с.б.), оларга неше бала керегин аян биледилер.

Баьри зат артык-артыгы ман болып, бир буршавлык тувмаган аьлде асырап оьстирге керек болады деп ойлайдылар курсакта энип, тувмаган баладан босанатаганлар да. Ондайлар «Неден керек ярлылыкты тувдырмага», – деп ойлайдылар. «Бу баладынь тувувы планымызда йок эди», – дейдилер биревлер. «Планланмаган балалар» деп айтув да ямагат аьн-эдаплыкка келиспейтаган, намыссызлы зат тувыл ма? Соьз машиналар акында тувыл да, келектеги аьдем акында ша.

Артык бала таппага суьймей, курсагына энген яннан босанатаганлар, мага коьре, соны билмегенликтен этедилер. Сол вакытта ана курсагындагы кишкей саьбий калай болатаганын, оннан босанганнан сонь ана кайдай аьлдерге туьспеге болатаганын кыскайкылардынь коьбиси билмейдилер, оьзек те. Билселер, ондай затты этпес эдилер деп ойлайман.

теди. Бу кишкей 1-2 айлык саьбий толысынша кепленген аьдем... Онынь соьзлерине коьре, соьйтип курсакка энген яннан босанув деген индустрия эсабында саналды эм оны промышленностьтинь келим аькелетаган тармактары сырасына киргистпеге болады. Оннан туьскен акша амалларынынь 90 проценти – врачлардынь, калганы – клиникалар иелерининь киселерине туьседди. Оннан кыскайкылар авырайдылар, оьмирге баласыз каладылар, таппага заьр болып».

Оьрдеги Кудай ман биз аьдем ырувын арттырув уьшин яратылганьмызды аьнлаймыз ба экен? Кыскайкыдынь бас борышы – дуьня юзине яьгы ян эндирув тувыл ма? Оннан уьйкен наьсип йоктыр ер юзинде.

Бу яктан бек наьсипли эдилер бизим аналарымыз. Мен оьзим уьйкен аьелде тувып-оьскенмен: амам меним ети аьвлетин эндирген ер юзине. Эм ондай аьеллер сол заманда коьп эди.

Аьлиги яслар арасында да, сийрек болса да, наьсипли аналар табыладылар. Бар олар меним касымда да, айт-

мынь балалар тувган. Сонынь ишинде «Ногайский район» МО администрациясынынь ЗАГС боьлигининь етекчиси Барият Ярикбаевадынь билдируви мен Ногай районуна оьткен йылда 272 саьбийлер тувган. Оннан алдынгы йылдын сол ок болжалы ман теньлестиргенде, тувганлар саны мынь балага кемиген. Республикада балалар тувувы кемиген мен байланыслы аьл савлай СКФО еринде де орын табды. Сол аьлди Дагстаттын Яшавшылар эм савлык саклав статистика боьлигининь начальниги Нанав Оздеаджиева булай аьнлатады: «Бугуьнде бала табатаган

грамма бойынша финанскоьмегине таянып, дуьня юзине эки саьбийди эндиреди, ама соны ман демографиялык аьл ийгиленмейди: балалар тувувынынь оьсуви сезилмейди. Ондай аьл, Нанав Оздеаджиевадынь соьзлери бойынша, алтты йыл узагында, дуьня юзине ян эндирув яслыларга 2000-ншы йыллардынь несили кирискеннинь басына дейим созылаяк.

Республикамыздынь Ис эм социаллык оьрленув министрствосынынь «Дагестан» РИА-га билдируви бойынша «Дагестан Республикасында 2018-нши йылга

аьел курув ман байланыслы той-яхшылыгында оларга наьсип эм баска ийги йоравлар ман бирге «Коьп саьбийлериньиз болсын!» – деп айтканлар.

Дайым да... Тек, менимше, аьли тувыл. Бу ерде кайзаман кызлар «Оьскенде, менде коьп-коьп балалар болаяк» деп айтуды койганлар? – деп ойланасын. Аьлиги кишкей кызлар, менимше, тек пайдалы сырагылар аькелетаган затларды акыйкат деп санайдылар. Олар, мага коьре, доьрт ясларыннан алып компьютер мен пайда-

Сол аьсердеги суьвретти технологиялар ярдамы ман коьрген акушер-гинеколог, курсактагы янды операция аркасы ман тайдырув бойынша уьйкен клиникадынь етекчиси Бернард Натансон сол затка карсы туратаганлар сырасына кирди. Оьзининь «Безмолвный крик» деген фильминде ол булай дейди: «Ультразвуковув суьвык темир алатлар ман, балады кайтип уьзетаганын, муьше-муьшеси мен боьлетаганын, доьрткиллеп кесетаганын, сындыратаганын эм йок этетаганын коьрсе-

пага, ис йолдасларым Лиза Бекмурзаева, Галима Курганова эм Гульмира Аблезова. Келеекте элимиздинь коршалавшыларын эндиргенлер дуьня юзине бу кыскайкылар: Лиза – уьш кеде, Гульмира доьрт кеде тапканлар, а Галима болса – ыспай-ыспай уьш кызлардынь анасы. Бас иемен олардынь алдында. Наьсип – балаларда. Ол – акыйкат.

Л. УРАЗАЕВА.

Суьвретлерде: Л. Бекмурзаевадынь, Г. Кургановадынь эм Г. Аблезовадынь балалары.

«Сени минен Ногай шоьлим ярасык»

КУРУПТУРСЫН ОРАЗБАЕВ

Коькте куьлген юлдыздай

Эсиньде ме, айтышы сен,
Ярым, бала куьнлеринь,
Ботагоьз бен боьригоьз –
Шавып йыйган гуьллеринь?
Эсиньде ме, сезимим
Яслай кайнап коьргенинь,
Куьлип-яйнап оьзинье
Сав байлам гуьл бергеним?
Даваз косып йырластым
Билбил кустай аньын ман,
Ястан ок мен сырластым
Юрегиньнинь шынъы ман.
Коькте куьлген юлдыздай,
Коьз алдымда ярк эттинь,
Касынь кара кундыздай,
Карувымды талк этти.
Тань шырактай малкылдап,
Тобьбемде ай телмирген,
Яс юрегим анькылдап,
Сага карап тербенген.
Эш таймайды эсимнен
Йолыгыскан сонъгы куьн,
Акылымды боьлдирген
Балавызлы таьтли уьн.
Болар, белки, эсиньде
Йылы сезим ушкыны,
Коьнъилимди тасытып,
Сылтыр куьлки кушканынь.
Алма терек гуьл ашып,
Кокып турды сол заман,
Тобьбемизде ай десень –
Гуьл юзиннен нур тамган...
(«Таласкан юреклер» деген поэмадан
уьзык).

КУРУПТУРСЫН БАРИЕВ

Ногай кыз

Ногайымнынъ сылуьв бойлы, кызлары –
Кенъ шоьлимнинъ аллы-ясыл бавлары.
Куьезленип мен карайман артынънан,
Тотыгустай озса бири янымнан.

Ока шашынъ етип белге, ногай кыз,
Елпилдейди юйрик аттынъ ялындай.
Юрек майды иритеди аьр соьзинь,
Занъырайды домбырамнынъ
анъындай.

Сени минен Ногай шоьлим ярасык,
Алты атлы, сен,
куьймеси авлактынъ.
Куьв йоргадай селтени сен,
буйраттынъ,
Емис берген терегисинъ яйлактынъ.

Коьне сувдай сенинь кара коьзлеринь,
Ай кылыштай тогайланган
касларынъ.
Яв кайтарган сенинь айткан
соьзлеринь,
Тийген ерге ян эндирген колларынъ.

Оьктемсиймен, сага карап, ногай кыз,
Юзинъ юмсақ, юрегинъ де яланъаи.
Ак юректен оьзинъ суьйип косылсанъ,
Оьмирлерге сен боларсынъ ян йолдас.

МУРАТ АВЕЗОВ

Анамнынъ юреги

Сен яшайсынъ, анам, кишкей авылда,
Самайынъда куьмис кырав коьбейип.
Коьзяска юрегинъ бек коьп ювылды,
Куьн савьледей буьгуьн оны оьбейим.

Анамнынъ юреги, анамнынъ юреги
Ол – суьттен ак, ол – сувдан таза.
Алыста юрсем де, анамнынъ юреги
Алладан тилейди, тиймес деп каза.

Мен узактан келип, авыр басымды
Бавырынъа салсам, бала боламан.
Бу дуьняда ялгыз ахырет досымнан
Юрек йылуьвнънан кайрат аламан.

Анамнынъ юреги, анамнынъ юреги,
Оьпкелесе де ол – бек тез язылар.
Айыбымды кешип, анамнынъ юреги
Куьналерден мени шыктай тазалар.

Биле болар баьри: бала юреги
Алданады сагын аккан далада.
Аьсиретке толы ана юреги
Хаьтерин коьреди дайым баладынъ.

Анамнынъ юреги, анамнынъ юреги
Аьруьвликке толган гуьлдей ашылар.
Алал маьлиектей – анамнынъ юреги
Дуьнья азабыннан мени коршалар.

АЛИБЕК КАПЛАНОВ

Айбатлы кыскаяклы

Карайман сага, тешикеруьвли карайман,
Тобьнтерилген бу дуьняды ойлайман.
Айбатлыгынъ шырайынънан саркады,
Азарланган янга рахат согады.

Авырткан, тоьздырган,
камаган аишиьдан
Эр юреги тамырдан солкып талады.
Тек сенинь айбатлы юзинъ арада
Мыдахлы дуьняга ярктай калкады.

Наьсиптей калкады алдымда, арманда,
Алавсыз дуьняга юлдыздай атады.
Тек сенинь айбатлы алтындай юзинъ
Азаплы юректе шувактай ятады.

Келесинъ, куьлесинъ, кетесинъ тайып,
Шыныккан суьлдерим
сынавга калдырып.
Куьеди де яным, куьледи кайтып,
Айбатлы юзиньди сенгендей сагынып.

СЕЙПУДИН КАРАГУЛОВ

Сарыгыз

Куьлагынъа кесек алтын тагылган
Сары юзинъ сары куьзге оралган.
Уьндемейсинъ, уяласынъ, карайсынъ,
Ойларынъ да йибек йолдай таралган.

Коьзлеринъде коьгилдим коьк эгилген,
Тобьсинъе де ай савьлеси тоьгилген.
Шыктай куьлкинъ енъл ушып авада
Юлдыз болып шақырады далада.

Боз шоьлимде бой тартылган, сарыгыз,
Босаганъа шынълар шынълап келермен.
Сыкырдагы ап-ак карды туьнлерде
Юрегинъе ак сокпак мен тоьсермен.

Куьлагынъа кесек алтын тагылган
Сары юзинъ сары куьзге оралган.
Уьндемейсинъ, уяласынъ, карайсынъ,
Ойларынъ да йибек йолдай таралган...

ГАМЗАТ АДЖИГЕЛЬДИЕВ

х х х

Койшы болып куйы деген
коьп каздым,
Сувык сувын шыгардырып атылып.
Куйылардан тайдай шыктым
мен каргып,
Бирисинде мен калмадым батылып.

Тек орамда наьзик бойынъ
мен коьрдим,
Мен эситтим сазлап шыккан
соьзиньди.
Тынълайым деп сонда тыныс
мен боьлдим,
Эш айырмай карап калдым коьзимди.

Коьзинъ сенинь терен экен айлак та,
Мен туьбине онынъ бирден атылдым.
Куйылардан шыгып болсам яйлакта,
Буьгуьн неге коьзиньде мен
батылдым?!

АСКЕРБИЙ КИРЕЕВ

х х х

Суьйгенимнинъ эки касы –
Эки айдай.
Уста кол ман келбакланган
Каты яйдай.
Йырласа ша – шорылдаган
Шокырактай,
Тебиндирер юрегимди
Аргымактай.

Аьр не исте кайратлы ол,
Колы шебер.
Тек янына келсем, мени
Коьрмей кетер.

Туьслериме ол кыз энип,
Уянаман.
Куьмга биткен куба талдай
Кыйналаман.

Суьйгениме аьсиретпен –
Анъласа экен.
Эслеп, мага бир серпинип
Караса экен.

ШАМИЛЬ АЙТУГАНОВ

х х х

Юрген эдим кенъ тогайды мен кезип,
Кумлы, буйрат эм
данъыллар алдында.

Сен янымда, сени минен мен юрип,
Аьлемет куьш кирди буьгуьн каныма!

Тек наьсип пен тыныс ала тоьгередек,
Суьйим сезген юрек буьгуьн
йылынды.

Шайкалады елемиктен коьк шешек,
Куьс йырыннан коьнъл менде
ашылды.

Аькетеди язлык ава агыны,
Оьз шаркымда мен янымды йояман.
Курсап алды мени суьйим ялыны,
Табан тиймей шоьл мен
шавып бараман!..

АЪДЕТТЕГИ ЙОЛЫГЫСУВ КУЪНИ

Занъ согылып кайтарады яслыкка

Йыл сайын 2-нши февралинде районымыздынъ школалары эсиклерин кенъ ашып, оззининъ выпускниклерин хош алады. Сосы куън 10, 20,30, 40, 50 йыл артта школады кутарганлар тувган школасында йыйылып, янына якын эскеруувлери мен боылисдилер, окутувшылары ман, тенълери мен йолыгысадылар, озъ устынликлери, уымитлери акын-да айтадылар.

Бу йыл Куънбатар авыл орта школасында выпускниклер мен йолыгысув кешлиги уйгынды эм кызыклы оытти. Келген конакларды школадынь завуч-уйгынлавшысы Канитат Кокеева йылы йолыгып, школадынь ярасыклы кепте безекленген, сыпыралар туъзилген актовый залына аькетти.

Шарады 11-нши класстынь етекшиси Сабират Межитова ашып юритти. Биринши занъды сокпага ыхтыяр Мамай эм Саният Манкаевлерге берилди. Олар бир класста оыганлар эм бир аьел де туъзгенлер.

ШКОЛА ЯШАВЫННАН

Халкымыздынъ бай казнасыннан

Халктынъ авызлама яратувшылыгы – ол онынъ байлыгы. Оьмирден-оьмиргеата-бабаларымыз сосы байлыкты авыздан-авызга коьширип, бу куънлерге дейим еткергенлер. Эртегилер фольклордынъ энъ де эсли эм кызыклы жанры болады. Олар аркалы биз бурынгы аьдемлердинъ мыратларын, ойларын, ниетлерин коьремиз, таньсамыз. Эртегилер балаларды тербиялавда уйкен орынды тутадылар. Онда эриншеклик, кызганышлык селекеленеди, ата юртка, элге суьйим, эрклик коьрсетиледи.

Янъыларда А.Джанибеков атындагы школадынь актовый залында ногай тилин кенъ яов мыратта, «Аса таяк колымда» деп аталып, ногай тилинде эртегилерди коьрсетуув конкурсы баслангыш класлар арасында оытти. Шара район окутувшыларынынъ яратувшылык куьбининъ етекшиси Медина Гапаровадынъ баславы ман озгарылды. Мунда районымыздынъ 11 школасынынъ балалары катнастылар. Сахнада «Бес каз», «Коьгилдий коь-

Дайым да выпускниклер мен йолыгыска окутувшылар шақырылады. Мине 10, 20, 30, 40 йыл артта школады тамамлаган балалардынъ класс етекшилери бугуьн оларга карап суьйинедилер. Окувшылардынъ суьйиниши, устынликлери-окутувшылардыкы эм тувган школасындыкы. Озъ кутлавларын выпускниклердинъ окутувшылары Рабият Боранова, Зина Казманбетова (40 йыл), Насипат Болатова, Куьнбике Адисова (30 йыл), Марина Межитова, Рашия Заракаева (20 йыл), Канилат Кокеева (10 йыл) айттылар. Озъ алдында выпускниклер де окутувшыларына эм тувган школасына юреклериндеги разылык йылы соьзлерин айтпай калмадылар.Олар яшавда озъ йолын таппага ярдам эткен, билим берген тувган школасына савкатлар эттилер. Баьри выпускниклер косылып школага 4 уйкен телевизор, оларга 4 кронштейнлер, актовый залга пердевлер эм баска затлар савкатладылар, школага RT N 16

роутер интернет байланыс оьткермеге ярдам эттилер.

Школа окувшылары конакларга йырлар йырладылар, ятлавлар оыдылар, школадагы Р.Межитовадынъ етекшиливи астындагы биов кружогынынъ катнасувшылары бийдилер.

– Отыз йыл артта биз школады тамамладык. Мине бугуьн де биз мунда йыйылдык. Бугуьнги кешликке озъ куллыкларын таслап элимиздинъ бас, сырт эм баска калаларында ислеген баьри выпускниклеримиз де келдилер. Ол да бек суьйинишли эм школадынь юректеги орыны акында шайыглайды. Бугуьн биз 30 йыл артта кайдай болганьмызды, не акында мырат эткенимизди, не акында ойлаганьмызды эске алдык. Сосы эскеруувлер бизим юрегимизди тагы да яс эм танъ эттилер, – дейди Куьнбатар авыл школасынынъ выпускниги Марина Саянова.

Н. КОЖАЕВА.

Суьвретте: выпускниклер мен йолыгыс кешлигиннен.

жек», «Сулейман патша», «Карт эм сув анасы», «Йьлан», «Кораз», «Тай эм боьри», «Ети елмавыз эм тапкыр кыз», «Аьлемет бав эм онынъ иеси» эртегилерин балалар коьрсеттилер. Ногайдынъ аьлемет «Бес каз» эртегисин 3 школадынь балалары сайлап сахнага салдылар. Баьри балалар да бек ийги аьзирленген эдилер. Конкурстынь сырагылары бойынша 1-нши орынга Эдиге авыл школасы, 2-нши орынга Калинин авыл школасы, 3-нши орынга Червленные-

Буруны авыл эм Кадрия атындагы школалары тийисли болдылар. А.Джанибеков атындагы школа, Кумлы эм Карагас авыл школары айырым грамоталар ман савгандылар. Комиссия председатели Билимлендируув управленисининъ етекшиси Кайтархан Отегенова баьрине де сосы конкурста катнасканы уьшин озъ разылыгын билдирди.

Н. ЭРЕЖЕПОВА.

Суьвретте: конкурстан коьринис.

ЭЛИНА АДЖИГЕЛЬДИЕВА

АЪДЕМНИНЪ БАЙЛЫГЫ – ДЕНИНИНЪ САВЛЫГЫ

(Басы 1-3, 7-нши номерлерде)

* Бурын кесилген (бабаланган) баладынъ ярасы тез битсин деп, куьл сепкенлер.

* Бурын кулакка яра – эн шыкса, ясуьйкен аьдем кумлы ерге койдынъ кулагын ясап, сол кумга малынган бармагы ман энди сыйпаганлар. Эн коьп кеш калмай, тайып кеткен дейдилер.

* Филология илмилерининъ кандидаты Фания Кусеенова булай деп хабарлайды: «Эсимде, бала заманда меним манълайымнынъ онъ бети не бекибас-шыба шыккан эди. Энем бекидинъ басын отка кыздырып, сонынъ ушы ман шыбадынъ басын кесип алды. Ирин шыкты, коьп узакламай шыккан зат йок болып кетти».

* Шешен халкынынъ язувшысы Азамат Мамакаев оззининъ китабинде бир халк эмлевин суьвретлейди. Белгили абрек Зелимхан аяк сызлап (ревматизм) авырыганда, оны Нури деген ногай эмлеген. «Янъы сойылган койдынъ терисин Зелимханнынъ аякларына орап, маялыгын пышак пан кесип, авырыйтаган бувынларына ягады».

* Солай ок ногайларда «тамыр басув» (точечный массаж) деген зат та коьп кулланылган. «Ян тамырын басып, авырувын енйиллентип келейим» деген эмлевиши куртка.

*«Корккан аьдемге коргай куов» деген зат халкымызда коьп кулланылган.Коргайды табага салып, астына от ягып, ириткенлер, табады шайкап-шайкап, корккан аьдемнинъ басынынъ уьстинде тургызганлар, коргай катып, бир заттынъ кебин алатаган болган: ийт, боьри, аьдем эм с.б.

* Бала йогарыдан йыгылып, бавыры авса,оннынъ бавырын, аякларын коьтерип, ерине салатаган хатынлар да болганлар эм олар аьли де бизим арамызда яшайдылар.

* Ас казаны авырып, аьдем кыйналса, тавык сойып, карынын алып, ювып, тазалап, ортасыннан кесип, ортасындагы шыпасын (кабыгын) сыдырып алып, кептиргенлер. Сонъ оны ундай этип уватып, аска аз-аздан косып ашаганлар.

* Карагас авыл яшавшысы Марика Абдулова мундай хабар айтты: «Бала заманьмыда каты йыгылып, аягымды куьшли кестим, кан зырылдап акты. Тетем касьмыздан юрип бараяткан ийтти камтып ыслап, бир кесек туьгин кесип алды да, якты. Куьлин иссией ярама ябыстырып таслады. Бир неше куьннен сонъ ярамнынъ ьзы да калмады.

* Тагы да бир зат эсимде. Йыр-

ма ясларымда, мен яс келиншек. Ол заман уйкен авыр уютоглер бар эди, пешке салып иситип, кийимлерди ийтуувлейтаган эдик. Асыгып бараятып, сол уютогты аягыма туьсирдим. Сондай да куьшли авырувдан коьзлеримнинъ алды кап-каранъа болып кетти. Тетем сол ерде каймакты куьбиге салып, май этеятыр эди. Авырыткан ериме тетем аьрекетлеп бир кесек майды салды да, шиберек пен йылы этип орады. Тезден авырув тайды, бир эки саьаттен сонъ, баьрин де муттым. «Май сисикти кайтарар, авырувды тайдырар. Кызым, таленинъ меним янымда болды бу зат, ярдай болып сисип кетеек эди!» – деди тетем. Меним эсимде сол болган затлар сав оьмирге сакландылар. Аьли бирев бир ерин авыртса, сол тетемнинъ эмин дайым да кулланмага шалысаман.

Соьйтип, баьри ийги соьзлер, насихатлар эсте саклансалар, неше аьдемге пайдасы тиеек эди».

Бу эмлевлер Эдиге авыл яшавшысы Алтын Майлыбаевадынъ авьзыннан алынганлар.

* Тисинъ дайым да берк болар, эгер оларды тузлы сув ман ювып турсанъ, тамагыньды тузлы сув ман шайкап турсанъ.

* Балалар йоьткирип баслаганда ок суьгтти писирип, эшки майды салып бересинъ.

* Бир затка куьшли ашувлансанъ, не болса да бир зат сокпага керек, ол аьдемди паряхатландырады, ашув тез таркайды.

* Айлак сувык сув тистинъ кабыгын бузады, айлак иссиси ас казанга зарарлы. Асты, шайды йылы кепте ишинъыз.

* Басынь аьруув ислер уьшин куьнде 4-5 кере буршак(горох) дымалагын ашав керек. Буршак ас казанга да пайдалы.

* Алма теректинъ япыраklarын йьйнап, салкын ерде курытып, уватып, ногай шай этип ишесинъ. Бек пайдалы.

* Коьз кызарса, сиссе ералмады кесип, коьзге салып, бир аз янтайып турмага керек. Сонда сисик те таяр, коьзлер де тыншаар.

* Коьпке дейим кьрга шыгалмасанъ, капыстадынъ япыраklarын эргеньги шакта аьруув этип шайнап ашасанъ, шеклеринъ аьруув этип ислеп баслайды.

* «Ишинъ авырыса, авьзыньды тый» – деп босына айтылмайды. Бурынгылар иш авырыса, тувра ятаякта ас ашамаганлар, суьт, юьырт ишкенлер. Шувалшан болмасын деп ас пан куьн сайын бир-эки тис сарымсак ашамага суьйгенлер.

(Ызы болаяк).

Сведения о численности муниципальных служащих администрации МО СП «село Кумли» Ногайский район РД с указанием фактических затрат на их содержание за 1-4 кварталы 2016 года

№	Наименование должностей	оклад	I кв	II кв	III кв	IV кв
1	Глава поселения	19524	58572	58572	109640	53928
2	Зам (секретарь)	13557	40671	40671	40671	42163

Глава МО СП «село Кумли»: Главный бухгалтер:

Насыров Р.К. Манкаева С.С.

«НОГАЙ ЭЛ» БАЛАЛАР БАВЫНЫНЪ ЯШАВЫННАН

Йылдынъ аьлемет шагында

САВАПЛЫК

Юрек юмартлыгын савкатлап

2017-нши йылдынъ 19-ншы февралинде Ногай району бойынша «**Инсан**» Саваплык фондынъ аьрекетшилери Орта-Тобье авылыннан от туьсуьвде кателенген Кудайнетовлардынъ аьел агзаларын коьрмеге деп, Махачкалада орынласкан от туьсуьв бойынша орталыгында болдылар. Буьгуьнлерде кателенген бала ман анасы ийгиге

кайткан. Баладынъ тетесин буьгуьнлерде операцияга аьзирлейдилер. Сизинъ эткен ярдамынъыз аркалы Кудайнетовлардынъ аьелине эмленуьвге «**Инсан**» Саваплык Фонды ман акша эсабында 50 мынъ маьнет берилди. Саваплык Фонды ман 10 мынъ маьнет – дарманларга, бир мынъ ярым – азык-туьликке эм 5 мынъ Терекли-Мектебтен Махач-

Кыс шагы. Аьр бир шаклардай болып, кыс шагы да оьз аьлеметлиги мен шоьлиме келди. Тобьгерек як ак ювырканга оранып, тереклер ак коьйлеклер кийип, аяк астында кар зыкырдап, кыс шагы коьзди шагаластырады. Балалар да кыстынъ аьлеметлигине суьйинип, уьйге кирмеге де мутадылар.

Янъыларда «Ногай Эл» балалар бавынынъ каралдысында «Кыстынъ завьклы заманы» деген спорт-эстафетасы оьтти. Шарады физкультура дерисининъ

тербиялавшылары А.Нартупов эм А.Толубаева юриттилер. Базласларда орта, уьйкен эм аьзирленгиш куьп балалары катнастылар. Олар шаналар ман да шабыстылар, шаптылар эм ойнадылар. Аьр бир куьп балалары баргылы орынларды бийледилер. Саьбийлер оьз йигерлигин коьрсеттилер. Шав-шувласкан каралдыда коьнтил куванышка толды.

Д. АМАНБАЕВА.

Суьвретте: шарадан коьринис.

ЯШАВШЫЛАР ЭСИНЕ

Уьйден де шыкпай тоьлемеге боласыз

Уьйден де шыкпай кулланган газ уьшин сонынъ акын кайтип тез эм енъил тоьлемеге болады экен? Бу соравга эндигиси сондай ок енъил явап та табылган. Акынъызды эш бир комиссиясыз «Личный кабинет абонента» аркасы ман www.kawkazrd.ru сайтында тоьлемеге боласыз.

«Личный кабинет абонента» коьп функционаллы: мунда тек яккан газынъ уьшин сонынъ акын тоьлев туьыл да, ама счетчигинънынъ коьрсетуьвлерин бермеге де, оьзинъ тоьлеген акшалардынъ кайда кетуьвин билмеге де, солай ок кайдай ды бир себеплерден ай сайын акларын тоьлеп болмайтаган кардашларынъ уьшин де акша салмага бола-сынъ. Мундай онъайлыктынъ хайырына газды кулланувшы аьдемлер аьли тийисли белгисин де бергенлер. «Личный кабинет абонента» ман телефон Интернет аркасы ман енъил кепте байланыспага боласыз.

Газ уьшин ак тоьле-динъ мундай йорыгынынъ ийги яклары: ол заманынъызды коьп алмайды, шеретлерде турмаяксыз, газ счетчигинъиздинъ коьрсетуьвлерин бересиз эм оьз тоьлев-ринъиздинъ кайда кетуьвин оьзинъизге тергемеге амал табасыз. Бу затты сиз оьзинъизге онъайлы заманда Интернет пен байланыслы суьйген компьютерден, планшеттен, смартфоннан онъармага боласыз. Баьри тоьлевлер де комиссиясыз.

«Личный кабинет абонента» ман кайтип куллык этуьв акында инструкциясы ман www.kawkazrd.ru сайтынынъ бас бетиндеги «Личный кабинет абонента» деген боьликке кирип таныспага боласыз. Газ уьшин акты тоьлев эм газды кулланув соравлары бойынша сиз «Кызу-влы линияга» **8-906-448-00-74** (Билайн) номери, **8-928-058-19-54** (Мегафон) номери мен занъ сокпага ьхтыярынъыз бар.

«Газпром межрегионгаз Пятигорск» ООО Дагестандагы филиалы.

КАВЫФСЫЗЛЫК АМАЛЛАРЫ

Пеш ягув йорыкларын тутынъыз

Быйылдынъ 12-нши февралинде Ногай районнынъ Орта-Тобье авылында Россия Оькиметининъ 25.04.2012-нши йылдагы 390-ншы номерли токтасы ман беркитилген Россия Федерациясында отка карсылык этуьв йорыкларынынъ талап-ларын бузганы ман байланыста уьйге от туьскен. Сол куьн мунда пеш ягаятканда бензинди кулланганлар, сонынъ сырагысында 4 аьдем туьрли оьлшемлерде куьйип, солардынъ ишинде 2 бала да бар, больницага туьскенлер.

Бу кате мен байланыста уьйди йьлптув уьшин ягьылатаган пешти кулланганда тоьмендеги йосыкларды тутпага керегин эсинъизге саламыз. Ярамайды:

– янатаган пешлерди каравсыз калдырмага, соларды каравды балаларга тапшырмага;

– пештинъ авызы янында отынды, баска янатаган затларды калдыр-

мага;

– пешлерди ягув уьшин бензин, нап, дизель ягарлыгын (солярка) эм баска туьрли тез камьылатаган эм янатаган затларды кулланмага;

– коьмир, кокс эм газ ягув уьшин ярастырылмаган пешлерде соларды якпага;

– меканларда йьйынлар эм баска туьрли коьлем шаралар оьткеруьв аьсеринде пешлерди якпага;

– туьтин шыгаратаган алатлар эсабында вентиляционлык эм газ тармакларды кулланмага;

– пешлерди яллагып якпага.

Тийисли карав берилмесе, дуьрыс кепте ярастырылган пеш яде плитадынъ оьзи де от туьсуьвдинъ себеби болмага болады. Пеш ягув заманы басланаяктынъ алдында пешлерди эм туьтин шыгаратаган тармакларды аьруьв этип карамага эм куьрымын тазаламага, эгер кайбир ерлери бузылган, тоьзган болса авыстырма-

га, ярастырмага керегеди. Уьйдинъ тоьбесине шыгатаган пеш трубасын акламага керек болады. Ягувга яравсыз пешти бир кере де якпага ярамайды. Пештинъ яде сонынъ туьтин шыгаратаган йолларынынъ тамларында ярыклар коьринсе, соларды саз балшык пан сыламага эм акламага тарык болады. Пешти ягувга сонынъ капагы енъил кепте ябылгандай узынлыгы болган агашларды кулланув керек. Пешти яккан сонъ, капагын япага тарык.

Агаш, торф, агаштынъ уваклары ман ягьылатаган пешлерди пеш ягув заманы басланганша эм пеш ягув заманы ишинде турак уьй пешлери уьшин эки айда бир кере эм казан уьйдеги плиталар эм сув кайнатувшы алатлар уьшин айда бир кере туьтин шыгаратаган трубаларын, тармакларын тазалав керегеди. Газ бан ягьылатаган пешлердинъ эм газ алатлардынъ туьтин шыгарув тармакла-

ры йьлда бир кере пеш ягув заманы алдында тазаланмага тарык болады.

Пешлерди эм туьтин шыгарув тармакларды тергев, ярастырув эм тазалав уьшин пеш усталарын шакырмага керек. Сондай ислерди карсы келген аьдемлерге эттирмеге ярамайды.

От туьскендей болса 101, 112 номерлери мен занъ соьгынъыз.

Южно-Сухокумск, Тарумов эм Ногай районлары бойынша 7-нши номерли ОНД эм ПР.

Ногай Патшалык драмтеатрынынъ профкомы эм куллыкшылар коллективи

Ахмат Биймурзаевич Кульниязов

дуьнядан тайганына каты кайгырадылар, онынъ аьелине эм кардаш-туьванларына бас-савлык йорайдылар.

«ШОЬЛ ТАВЫСЫ» (ГОЛОС СТЕПИ)

+6

ТОКТАСТЫРУВШЫ:
Дагестан Республикасынынъ Баспа эм информация министрствосы.
Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Дагестан Республикасы бойынша Байланыс информациялык технологиялар эм коьлем коммуникациялар тармагында тергев салув бойынша Федераллык служба управлениесинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ТУ 05-00359 (12 декабрь 2016 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтаслары редакциядыкы ман келиспесе боладылар. Авторлар ызылмалары уьшин явапдылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басыув заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район, с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru
Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)
Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 3000 экз.
Цена – 5 рублей.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.
Газета отпечатана в типографии ГАОУ РД «ИД «Дагестан» по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала, Проспект Петра 1, 61.